

ОӘЖ 372.854

ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ДИВЕРГЕНТТІ ОЙЛАУДЫҢ РӨЛІ

Мырзагалиева Луиза Еркабылқызы

магистрант, 1-курс, 7М01505-Биология білім беру бағдарламасы,
Қазақ Ұлттық қыздар педагогикалық университеті,
Алматы қ., Қазақстан

Қоғамның әлеуметтік және рухани өмірінің барлық салаларындағы елеулі өзгерістер қазіргі білім беру жағдайына, оқу орындарындағы білім беру процесінің мазмұнына, ұйымдастырылуына және нәтижелеріне, олар орындайтын әлеуметтік функциялардың көрінісі мен сипатына ерекше әсер етеді. Ұсынылып отырған мақалада қазіргі білім берудегі дивергентті ойлаудың рөлі зерттелінген. Оқу процесінде дивергентті ойлауды қалыптастыру жолдары, оны сипаттайтын қасиеттері, білім берудегі міндеті қарастырылған. Білім алушылардың шығармашылығын, ойлау дағдыларын дамыту жолдары жазылған.

Кілт сөздер: білім беру, дивергентті ойлау, модернизация, ойлау, білім алушы, шығармашылық.

Кіріспе. Қазіргі қоғам өмірде алға қойған күрделі міндеттерді шешу үшін икемді нақты ойлы, белсенді қиялдай алатын, шығармашыл тұлғаны дамытуға жоғары талаптар қояды. Модернизация және инновациялық даму Қазақстанға 21 ғасырдағы әлемде бәсекеге қабілетті қоғам болуға, барлық азаматтарымызға лайықты өмір сүруге мүмкіндік беретін жалғыз жол. Осы стратегиялық міндеттерді шешу жағдайында бастама, шығармашылық ойлау және стандартты емес шешімдерді табу қабілеті, кәсіби жолды таңдай білу, өмір бойы білім алуға дайын болу жеке тұлғаның маңызды қасиеттеріне айналды.

Білім алушылардың басым функциясы ойлау болып табылады. Осының арқасында ойлау процестері қарқынды дамып, қайта құрылады, ал екінші жағынан, қалған психикалық функциялардың, соның ішінде шығармашылық әлеуеттің дамуы интеллектке байланысты.

Білім алушылар шығармашылығында объективті емес, түпкілікті нәтиженің субъективті жаңалығы көрінеді. Білім алушылар шығармашылығы процесінде жаңа пәннің құрылуы емес, білім алушының өзіндегі өзгеріс, оның жаңа іс-әрекет тәсілдерінің, білімі мен дағдыларының пайда болуы.

Шығармашылық белсенділік білім алушылардың сезімдерін дамытады. Шығармашылық процесін жүзеге асыра отырып, білім алушының іс-әрекет

процесінен де, алынған нәтижеден де жағымды эмоциялардың барлық спектрін сезінеді.

Шығармашылық процесінде білім алушылардың қателесуден қорқуы азаяды, бұл олардың қабылдау мен ойлаудың батылдығы мен еркіндігін дамытуға айтарлықтай ықпал етеді. Мұның бәрі өмірдің белсенді субъектісі болудың, әлемді танудың және өзгертудің негізгі қажеттілігін дамытады. Шығармашылық ұғымы дивергентті ойлау ұғымымен тығыз байланысты [1].

Бастапқы деректер және зерттеу әдістері. Жалпы білім берудің инновациялық отандық тәжірибесінде оқытудың тиімділігін арттырудың мүмкін резервтерінің бірі оқу процесін ұйымдастыруға арнайы дамытушылық тапсырмаларды қолдануды енгізу болып табылады деген пікір қалыптасқан. Сонымен қатар, білім беруге арналған бірқатар заманауи оқулықтарды талдау дивергентті типтегі міндеттер олардың мазмұнында сирек кездесетінін көрсетті. Оқулықтардағы барлық дерлік тапсырмалар, сирек жағдайларды қоспағанда, «конвергентті» болып табылады.

Дивергентті ойлауды дамыту қажет екендігінің дәлелі 2014 жылы бастауыш білім алушыларына жүргізілген зерттеу болды. Зерттеу нысаны 7-10 жас аралығындағы білім алушылар, пән-бастауыш сынып оқушысының шығармашылық ойлауы болды. Іріктеме «№27 орта мектеп» ЖМ 1-4 сынып оқушыларының 100-ін құрады. Зерттеу Пол Торренстің шығармашылық ойлауының бірнеше сынағы арқылы жүргізілді (фигуралық форма). Жүргізілген зерттеу субъектілердің 70% - еркін сөйлеу, икемділік, өзіндік ерекшелік және даму көрсеткіштері жас нормасының шегінде немесе одан төмен екенін көрсетті. Көптеген білім алушылар слайдта көруге болатын мәселелерді шешудің стандартты тәсілдерін көрсетеді. Мұнда әр түрлі жастағы білім алушылардың жұмыстары ұсынылғанына қарамастан (1, 2, 3, 4-сынып оқушылары), даму минималды, шешімде өзіндік ерекшелік жоқ, икемділік пен еркіндік ең төменгі көрсеткіштерге ие. Бұл ойлаудың қаттылығының, белгілі бір интеллекттің шектеулілігінің және субъектілердің төмен мотивациясының дәлелі. Зерттеу бастауыш сынып білім алушыларында әр түрлі ойлау тәсілдерін қалыптастыру бойынша мақсатты жұмыстың қажеттілігін және мәлімделген мәселенің өзектілігін тағы бір рет атап өтті.

Мектеп барысында білім алушыға үнемі конвергентті ойлауды үйретеді, бұл ойдың қатаң анықталған бағытын, құбылыстар арасындағы бір мәнді байланысты білдіреді. Оның тәжірибесі де, дивергентті ойлау құралы да жоқ. Ол өмірге шығармашылық пен импровизацияны қажет етпейтін қарапайым операцияларды игеруге ғана жарамды қалыптасқан ойлау арқылы шығады.

Білім алушылардың дивергентті ойлауын дамытуға бағытталған арнайы әзірленген тапсырмалар жүйесі білім беруге жеткіліксіз. Қиындық «дивергентті тапсырма» ұғымының анықтамасын білдіретініне назар аудару керек. Бүгінгі күні мұндай міндеттердің кез-келген классификациясы жасалмаған, бұл өз

кезегінде білім алушылардың дивергентті ойлауын дамыту процесін зерттеуді ұйымдастыруды қиындатады [2].

Ғылымға алғаш рет «дивергентті ойлау» ұғымын Дж. Гилфорд енгізді және ол конвергенция және дивергенция сияқты ақыл-ой операциялары арасындағы түбегейлі айырмашылықты көрсете отырып, дивергентті ойлауды ол әр түрлі бағытта жүретін ойлау түрі ретінде анықтайды.

Дж. Гилфорд пікірінше дивергентті ойлау келесі қасиеттерді сипаттайды:

- 1) еркін ойлау – уақыт бірлігінде пайда болатын идеялар саны;
- 2) ойдың икемділігі – бір идеядан екіншісіне ауысу мүмкіндігі;
- 3) өзіндік ерекшелік – жалпы қабылданған көзқарастардан өзгеше идеялар шығару қабілеті;
- 4) қызығушылық – қоршаған әлемдегі проблемаларға сезімталдық;
- 5) гипотезаны әзірлеу қабілеті;
- 6) реализм – реакцияның ынталандырудан логикалық тәуелсіздігі;
- 7) фантастика – ынталандыру мен реакция арасындағы логикалық байланыс болған кезде жауаптың шындықтан толық ажырауы;
- 8) мәселелерді шешу қабілеті, яғни талдау және синтездеу қабілеті;
- 9) бөлшектерді қосу арқылы объектіні жетілдіру мүмкіндігі;

Көптеген жылдар бойы дивергентті ойлау мәселесі психологиялық-педагогикалық әдебиеттерде бірнеше рет көтерілді. Дивергентті және конвергентті ойлаудың ерекшеліктерін және олардың даму факторларын И.В.Блауберг, Дж.Гилфорд, С.Медник, Д.Пиагет, А.Матюшкин және басқа ғалымдар зерттеген.

Дивергентті типтегі тапсырмалар арқылы біз бірнеше дұрыс жауаптардың болуына мүмкіндік беретін кез-келген пәндік бағыттағы тапсырмаларды түсінеміз. Оқу процесінде дивергентті ойлауды қалыптастыру үшін екі жол бар:

✓ арнайы әдістермен сабақтарда шығармашылық (шығармашылық) міндеттерді шешудегі жаттығу

✓ оны анықтайтын көрсеткіштермен жоспарлы қалыптастыру.

Шығармашылық оқыту идеясы, яғни баланың шығармашылық әлеуетін сақтауға және дамытуға бағытталған оқыту дамушы білім берудің негізгі тәсілдерін анықтайтын негіз болып табылады. Шығармашылық оқыту «репродуктивтіге» қарағанда «үлгісіз» ойлауға негізделген және білім алушының проблеманы тудыру және анықтау, оны іздеу және шешу жөніндегі өзіндік белсенділігін болжайды. Жаңалыққа деген қажеттілік, қызығушылық, зерттеу мен білімге деген ұмтылыс – дені сау балалардың негізгі жас және туа біткен ерекшелігі, ол жүйелі оқытудың басталуымен тез жоғалады. Сондықтан білім беруде оқытудың негізгі міндеті білім алушының дивергентті, шығармашылық, зерттеу қабілеттерін сақтау және дамыту болып табылады. Н.Б.Шумакованың пікірінше, шығармашылық оқытуды тек дарынды және

талантты балаларды оқытудың артықшылығы ретінде қарастыруға болмайды. Бұл білім беру жүйесі ұмтылуы керек идеал болуы керек.

Шығармашылық оқытудың әртүрлі модельдері негізгі мақсатты – жеке тұлғаның шығармашылық әлеуетін жүзеге асыру мүмкіндігін жүзеге асыруды көздейді. Мұның бастысы – білім алушының нақты «құрылған» мәселелерін шешуге тарту, яғни. белгілі бір формада өз бетінше шығармашылық жұмыс жасау қабілетін дамыту мен жүзеге асыру [3].

Нәтижелер мен талқылау. Э.Торранс, Д.Гилфорд, К.Тейлор, Г.Груббердің зерттеулерінде дивергентті ойлаудың мақсаты ғылыми қызығушылықты дамыту, қызметтің жаңа түрлерін іздеуге бағдарлану болып табылады. Сонымен қатар, дивергенция алынған материалды бағалау, салыстыру, гипотеза құру, талдау және жіктеу қабілетін белсендіреді.

Білім алушының ойлау қабілетін дамыту процесі кәсіби қызметке кіре отырып, адам өзін кәсіпте толық жүзеге асыра алатындай етіп оның ішкі жеке ресурстарын жандандыруға бағытталған.

Білім алушылардың дивергентті ойлауын қалыптастыру «әлеуметтік зерттеулер» курсына оқу процесінде жүзеге асырылады. Бұл курстың басты міндеті – бір ұғымның, позицияның, теорияның мағыналарының көптігін түсіну негізінде әлем туралы және өзі туралы өз бетінше ойлау қабілеті. Әлеуметтік ғылымның басты артықшылықтарының бірі — пікірлердің, теориялардың, тәсілдердің плюрализмі және т.б. дәл осы әлеуметтік ғылым бір мәселеге әртүрлі көзқарастардың қатар өмір сүруіне мүмкіндік береді, дәл сол мәселенің әртүрлі шешімдерін тудыратын, дамытатын және ынталандыратын әлеуметтік ғылым.

Білім берудегі әлеуметтік зерттеулер – бұл адам туралы, оның қоғамдағы орны, онымен және жекелеген топтармен қарым-қатынасы, қоғам белгілі бір жүйе, философия мен саясат, құқық және экономика туралы интегративті курс. Әлеуметтік зерттеулер-рухани және материалдық мәдениетті, оның адам мен қоғамның дамуындағы рөлін тұтас қарастыратын жалғыз оқу пәні. Дәл осы әлеуметтік ғылымда бір мәселеге қатысты әртүрлі көзқарастар үйлеседі, бұл әр түрлі ойлауды қалыптастыруға ықпал ететін әлеуметтік ғылым [4].

Қорытындылар. Көріп отырғанымыздай, дивергентті ойлаудың қалыптасуына көптеген факторлар әсер етеді. Ойлаудың осы түрін дамыту үшін оқушыларды ғылыми-зерттеу жұмыстарына, конференцияларға, шығармашылық жобаларға қатысуға, кейстермен жұмыс істеуге, ашық және жабық мәселелерді шешуге, эвристикалық әдістерді қолдануға көңіл бөлген жөн. Оқытудың негізгі принциптері жүйелілік, проблемалық, табиғаттылық, өзгергіштік, рефлексия, бірлесіп құру, диалог, өзін-өзі дамыту болуы керек. Дж. П. Гилфорд және Э. П. Торренс дивергентті ойлауды қалыптастыруға бағытталған бірқатар практикалық жаттығуларды ұсынды. Алайда, білім беру

процесінде ойлаудың осы түрін дамытудың әдістері мен технологиялары одан әрі назар аударуды және зерттеуді қажет етеді [5].

Әдебиеттер тізімі

1. Авдюнина Н.Ю. Развитие конвергентного и дивергентного мышления среди учащихся юношеского возраста // Вестник Ассоциации вузов туризма и сервиса. – 2020.
2. Гилфорд Дж.П. Три стороны мышления / Дж.П. Гилфорд // Психология мышления. – М.: Прогресс, 2019.
3. Ивлев Ю.В. Логико-методологические основы педагогической культуры // Вестник Ассоциации вузов туризма и сервиса. – 2021.
4. Карагодина М. Е. Необходимость развития дивергентного мышления в ВУЗе у студентов-дизайнеров // Евразийский Союз Ученых. Серия Педагогические науки. – 2020.
5. Матюшкин А.М. Развитие творческой активности школьников / А.М. Матюшкин. – М.: Педагогика, 1991. – 180 с.
6. Пометун А. И. Компетентностный подход – важнейший ориентир развития современного образования // Родная школа – М.: Начальная школа. – 2021.

РОЛЬ ДИВЕРГЕНТНОГО МЫШЛЕНИЯ В СОВРЕМЕННОМ ОБРАЗОВАНИИ

Мырзагалиева Луиза Еркабыловна

Существенные изменения во всех сферах социальной и духовной жизни общества оказывают особое влияние на современное состояние образования, содержание, организацию и результаты образовательного процесса в учебных заведениях, проявление и характер выполняемых ими социальных функций. В данной статье исследуется роль дивергентного мышления в современном образовании. Рассмотрены пути формирования дивергентного мышления в учебном процессе, его характеризующие свойства, задачи в образовании. Описаны пути развития у обучающихся творческих способностей, навыков мышления.

Ключевые слова: образование, дивергентное мышление, модернизация, мышление, обучающийся, творчество.

THE ROLE OF DIVERGENT THINKING IN MODERN EDUCATION

Myrzagalieva Luiza Erkabylovna

Significant changes in all spheres of social and spiritual life of society have a special impact on the current state of education, the content, organisation and results of the educational process in educational institutions, the manifestation and nature of social functions performed by them. This article explores the role of divergent thinking in modern education. The ways of formation of divergent thinking in the educational process, its characteristic properties, tasks in education are considered. The ways of development of creative abilities and thinking skills in students are described.

Keywords: education, divergent thinking, modernisation, thinking, learner, creativity.

REFERENCES

1. Avdyunina N.Yu. Razvitiye konvergentnogo i divergentnogo myshleniya u studentov yunosheskogo vozrasta [Development of convergent and divergent thinking among young students] // Vestnik assotsiatsiy universitetov turizma i uslug - Bulletin of the Association of Higher Education Institutions of Tourism and Service. - 2020.
2. Gilford Dzh.P. Tri storony myshleniya [Three sides of thinking] // Psikhologiya myshleniya - Psychology of thinking. - M.: Progress, 2019.
3. Ivlev YU.V. Logiko-metodologicheskiye osnovy pedagogicheskoy kul'tury [Logical and methodological foundations of pedagogical culture]// Vestnik assotsiatsiy universitetov turizma i servisa - Bulletin of the Association of universities of tourism and service. - 2021.
4. Karagodina M. E. Neobkhodimost' razvitiya divergentnogo myshleniya v vuzakh sredi studentov-dizaynerov [Necessity of development of divergent thinking in higher education at students-designers] // Yevraziyskiy Soyuz Uchenykh. Seriya Pedagogicheskkiye nauki - Eurasian Union of Scientists. Series Pedagogical Sciences. - 2020.
5. Matyushkin A.M. Razvitiye tvorcheskoy aktivnosti shkol'nikov [Development of creative activity of schoolchildren] / A.M. Matyushkin. - M.: Pedagogika, 1991. - 180 s.
6. Pometun A. YA. Kompetentnostnyy podkhod – vazhneyshaya vekha v razvitii sovremennogo obrazovaniya [Competence-based approach - the most important reference point for the development of modern education] // Rodnaya shkola - Native School. – M.: Nachal'naya shkola. - 2021.